

مقاله پژوهشی: ارزیابی سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو و ملاحظات آن برای جمهوری اسلامی ایران

رحمان نجفی سیار^۱ فتح‌الله کلانتری^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۰

۲۰، ۱۰۰۱، ۱، ۱۷۳۵۱۷۲۳، ۱۴۰۲، ۲۱، ۸۲، ۳، ۶

چکیده

راهبردهای ناتو پس از جنگ سرد بر اساس ماهیت پویای ساختار و توزیع جهانی قدرت، و همچنین تحولات پرشتاب سیاسی، نظامی و امنیتی در محیط بین‌الملل تغییرهای زیادی داشته است. در همین راستا، طی دهه‌های گذشته ناتو به عنوان یک نهاد نظامی رشد قابل توجهی داشته ولی نقش‌آفرینی آن به‌عنوان یک بازیگر سیاسی کم‌رنگ بوده است. هدف اصلی این مقاله، تبیین ملاحظات اصلی سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران است. این مقاله کاربردی و به روش تکوین استقرایی انجام شده است. جامعه خبرگی ۲۰ نفر بوده و اطلاعات تحقیق با ابزار میدانی و اسنادی و با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، مهم‌ترین تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو ۱۴ مورد بودند که مهم‌ترین سیاست‌های این سازمان در قبال تهدیدهای جهانی ۹ مورد و ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران، ۸ مورد است. نتایج تحقیق بیانگر این است که ناتو باید توانایی سازگاری با تغییرات محیطی را تا سال ۲۰۳۰ داشته و نقش سیاسی جدیدی را در فضای بین‌المللی برای خود تعریف نماید. برای سازگاری با این محیط امنیتی متغیر، ناتو باید وحدت خود را حفظ کرده و اعضا نیز از تعهد خود به دفاع از یکدیگر سرباز نزنند. ج.ا.ایران نیز می‌بایستی با ملاحظه پیامدهای سیاست‌های جهانی ناتو علیه خود، راهبردهای مقتضی را اتخاذ کرده که مهم‌ترین آن، تدوین یک «گزاره راهبردی جدید» متشکل از گزاره‌های مفهومی و عملیاتی برای مواجهه با سیاست‌های تهاجمی ناتو می‌باشد.

واژگان کلیدی: ناتو، سند چشم‌انداز ۲۰۳۰، راهبرد، تهدیدهای جهانی، ج.ا.ایران.

^۱ . استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه عالی دفاع ملی؛ (نویسنده مسئول)؛ ایمیل political19@gmail.com

^۲ . دانشیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی، ایمیل ff.ka@chmail.com

مقدمه

رقابت با پیمان ور شو به عنوان فلسفه وجودی نسل اول ناتو، جای خود را به هدف شناسایی تهدیدات جدید و همکاری و مشارکت با دشمنان سابق در دوّمین نسل از ناتو داد که سند تأسیس آن در قالب دوّمین «گزاره نوین امنیتی» در سال ۱۹۹۹ در گردهمایی سران ناتو در پنجاهمین سالگرد تشکیل این سازمان در واشنگتن تأیید شد. نسل دوّم ناتو، که نقطه عطف ایجاد آن، فروپاشی شوروی بود، دوام زیادی نیاورد و حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ به عنوان سوّمین نقطه عطف در روند تکامل ناتو، این سازمان را در وضعیت جدیدی قرار داد که برای آن برنامه‌ای نداشت و بنابراین، تلاش‌ها برای بازتعریف مأموریت‌های ناتو از ابتدای هزاره سوم میلادی شدت گرفت. تلاش‌ها ادامه یافت تا اینکه در گام اول در سال ۲۰۱۴ و در گام بعد در سال ۲۰۱۹ از نسل سوم ناتو و مأموریت‌های جدید آن رونمایی شد؛ نسلی که تلاش دارد با استفاده از ظرفیت‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی با گسترش مرزهای هویتی، امنیت ناتو را بسیار دورتر از منطقه جغرافیایی آتلانتیک جستجو کند. با توجه به راهبرد رهبران ناتو برای گسترش حضور پیدا و پنهان این سازمان در مناطق مختلف و در بستر گزاره نوین امنیتی ناتو برای چشم‌انداز ده‌ساله این سازمان، مسئله اصلی مقاله ارزیابی سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو و ملاحظات آن برای ج.ا.ایران است که نویسندگان تلاش می‌کنند با بهره گرفتن از «گزاره راهبردی ناتو» و تحلیل مضمون چالش‌ها و سیاست‌های جهانی آن، به تبیین ملاحظات امنیتی سند چشم‌انداز ناتو برای ج.ا.ایران بپردازند.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

پس از پایان جنگ سرد و از بین رفتن تهدید شوروی، بسیاری عقیده داشتند که ناتو ماهیت وجودی و کارکردی خود را از دست داده است. حتی برخی عقیده داشتند اگر به

طور کامل ناپدید نشود، به یک پوسته خالی تبدیل می‌شود که توان کافی نخواهد داشت و به جای آن یا هرج و مرج عمدتاً عاری از نهادها ظاهر می‌شود یا احتمالاً سایر نهادهای امنیتی اروپایی که بیشتر با نیازهای محیط پس از جنگ سرد مطابقت دارند ظهور خواهند کرد. از جمله دلایل مهم حفظ ناتو می‌توان به اهداف ثانویه و جدید آن اشاره کرد: ممنوعیت احیای میلیتاریسم ملی در اروپا از طریق حضور قوی آمریکای شمالی در قاره و تشویق ادغام سیاسی اروپا از طریق ناتو اشاره کرد. اهداف جدید را هم می‌توان به ظهور تهدیدات جدید از قبیل تروریسم نسبت داد. (نوروزی، فیاضی، ۱۴۰۰: ۹۵) یکی از چالش‌های اساسی «ناتو» وحدت و انسجام است که عمده آن ناشی از تغییر و تحولات در سطح نظام بین‌الملل از جمله رشد اقتصادی و نظامی قدرت‌های جدید مانند چین، گسترش رویکرد تهاجمی روسیه، کاهش تعهد ایالات متحده به امنیت اروپا و چرخش این کشور به آسیا-اقیانوسیه، افزایش تهدیدهای تروریستی، تقویت راست‌گرایی در حوزه آتلانتیک و همچنین رشد احساسات ملی‌گرایی در میان اعضای ناتو است. این تحولات سبب شده تا چشم‌انداز ناتو همواره مورد توجه رهبران این پیمان باشد و بر همین اساس اعضای ناتو در اجلاس دسامبر ۲۰۱۹ توافق کردند که دبیرکل این پیمان، ابتکار جدیدی را با هدف تقویت بعد سیاسی ناتو ارائه کند. نتیجه تلاش‌های دبیرکل در قالب سند «ناتو ۲۰۳۰: اتحاد برای عصر جدید» مطرح شد. این سند را می‌توان مقدمه‌ای برای مفهوم راهبرد جدید ناتو در سال‌های آتی در نظر گرفت که بیشتر منعکس‌کننده درک ناتو از تغییرهای جدید در نظام بین‌المللی و تلاش برای سازگاری با آن است.

۲-۱. اهمیت انجام تحقیق

- ۱- نتایج این تحقیق موجب شناسایی چالش‌های ساختاری و نظام‌مند کشورهای عضو ناتو می‌شود.
- ۲- نتایج این تحقیق موجب تقویت گفتمان حمایت از مقاومت و ممانعت از شمول گروه‌های مقاومت در چارچوب گروه‌های تروریستی می‌گردد.
- ۳- نتایج این تحقیق موجب می‌شود که سهم‌خواهی ج.ا.ایران و جبهه مقاومت در نظم جدید چندقطبی شود.

۳-۱. ضرورت تحقیق

- ۱- غفلت از تهدیدهای ترکیبی در سند ۲۰۳۰ و رشد نظامی ناتو؛
- ۲- کم توجهی به تقابل مستقیم ناتو با روسیه و چین و تقابل غیرمستقیم با ایران.

۴-۱. پیشینه تحقیق

(۱) میکوشش و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تداوم نفوذ ناتو به رهبری آمریکا در افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران» بیان داشته‌اند که ناتو پس از ۱۱ سپتامبر با حضور در طولانی‌ترین بحران سازمان در افغانستان، در خدمت هژمون جهانی آمریکا و تقویت جایگاه تک قطبی ایالات متحده قرار داشته است. در مقام نقد، قوت این مقاله در تمرکز آن بر حضور ناتو در افغانستان است به همان نسبت ضعف آن نادیده گرفتن حضور ناتو در سایر مناطق پیرامونی و همجوار ایران است که بر امنیت ملی این کشور اثر می‌گذارد. بنابراین مقاله حاضر در تلاش است تا این ضعف را به‌عنوان یکی از ابعاد نوآوری برطرف نماید.

(۲) ذکی و غلامی (۱۳۹۹) در مقاله «قلمروسازی ژئوپلیتیکی ناتو در حوزه‌های ژئوپلیتیکی غرب ج.ا.ایران»، بیان می‌دارند که ناتو، طولانی‌ترین اتحادیه سیاسی و نظامی است که از سال ۱۹۴۹ م تاکنون در چندین مرحله ماموریت‌های خود را بازتعریف کرده است. در جدیدترین بازنگری، این سازمان با ارائه مفهوم امنیتی نوین برای دومین دهه از قرن ۲۱، تلاش کرده امنیت منطقه جغرافیایی آتلانتیک را در خارج از منطقه جستجو کند و از جمله در غرب آسیا حضور یافته است. تمرکز این مقاله بر حوزه غرب ایران بسیار مفید بوده است، اما ضعف آن در این است که ملاحظات راهبردی حوزه کلان امنیت ملی و حوزه‌های مختلف آن پرداخته است، امری که توجه آن در مقاله حاضر به عنوان یکی از نوآوری‌ها به شمار می‌آید.

(۳) احمدی و غلامی (۱۳۹۶) در مقاله «اسلام سیاسی؛ چالشی ژئوپلیتیکی در روابط ایران و سازمان پیمان آتلانتیک شمالی» نوشته‌اند؛ «مشارکت فعال؛ دفاع مدرن» آخرین مفهوم راهبردی ناتو است. نتیجه مقاله بیانگر این است که رویکرد ژئوپلیتیکی ناتو به امنیت در ابعاد نظامی، سیاسی و اجتماعی در قالب تفکیک «دیگری» و «خود» نمایان شده و بنابراین اسلام سیاسی رشد یافته از انقلاب اسلامی به عنوان چالشی ژئوپلیتیکی، رقیب ایدئولوژیک برای حاکمیت ارزش‌های لیبرال ناتو در دهه پیش رو شناسایی شده است. نقطه قوت این اثر، بررسی محتوای آخرین سند مفهوم راهبردی ناتو است، نقطه ضعف آن نیز عدم تبیین ابعاد و مولفه‌های اسلام سیاسی به عنوان چالش اصلی ناتو می‌باشد.

(۴) بایزیدی و صفری (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «استراتژی سیاسی و نظامی ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ و پیامدهای جهانی» به بررسی راهبردهای جهانی ناتو بر اساس ماهیت پویای ساختار و توزیع جهانی قدرت، و تحولات پرشتاب سیاسی، نظامی و امنیتی در محیط بین‌الملل پرداخته است. طبق نتایج، ناتو در حال حاضر بیشتر از اتحاد نظامی، به فرآیند سازگاری سیاسی برای مطابقت با پیشرفت‌های صورت گرفته در حوزه نظامی نیاز دارد. در این شرایط ناتو از راهبردهای چندگانه‌ای همچون سیاست درهای باز و پذیرش اعضای

جدید، تداوم گفتگو و بازدارندگی در قبال رقیب روسیه، اتخاذ راهبرد دفاع سبز و سیاست‌های اقلیمی، سیاست جایگزینی انرژی و راهبرد هیبریدی مقابله با تهدیدهای نظامی بهره می‌گیرد. مهم‌ترین نوآوری این تحقیق، شناسایی و معرفی سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی و ملاحظات دفاعی-امنیتی ناتو در قبال ج.ا.ایران تا افق ۲۰۳۰ و همچنین ارزیابی پیشنهادها و کاربردی مواجهه‌ای برای ج.ا.ایران در این زمینه می‌باشد.

۱-۵. سؤال‌های تحقیق

۱-۵-۱. سوال اصلی

ملاحظات اصلی سیاست‌های ناتو در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ خود برای ج.ا.ایران

چیست؟

۱-۵-۲. سوال‌های فرعی

- (۱) تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ آن کدامند؟
- (۲) سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی در چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو چه می‌باشند؟

۱-۶. اهداف تحقیق

۱-۶-۱. هدف اصلی:

ملاحظات اصلی سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران

۱-۶-۲. اهداف فرعی:

- (۱) تشریح تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰
- (۲) تبیین سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدات جهانی در چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

نوع مقاله کاربردی و به روش تکوین استقرایی مقوله‌ها انجام شده است. در روش استقرایی، کدگذاری با مطالعه دقیق متن و استخراج تفاسیر گوناگونی که در متن وجود دارد، شروع می‌شود؛ سپس پژوهشگر بخش‌هایی از متن را که حاوی واحد معنایی است،

استخراج می‌نماید و برای طبقه‌بندی جدید، نامی تعیین و آن را به بخش متنی مربوطه مرتبط می‌کند. در راستای پاسخ به سوال‌های تحقیق، پس از بررسی و مطالعه اسناد ناتو، با به‌کارگیری نرم‌افزار تحلیل کیفی «MAX Q DA»، در ابتدا متن اسناد با واحد «جمله» انتخاب شدند. سپس مقوله‌ها به صورت اکتشافی از متن مصاحبه‌ها استخراج شدند. در گام بعدی مقوله‌هایی که دارای بار معنایی مشترک بوده، با هم انسجام داشته و همخوانی داشتند، تحت عنوان یک عامل مهم دسته‌بندی و سازماندهی شده است. با توجه به اهداف تحقیق تعداد ۳۱ عامل شناسایی و به تأیید ۲۰ نفر از خبرگان و کارشناسانی که دارای مدرک کارشناسی ارشد مطالعات آمریکا و حداقل ۵ سال سابقه کار مدیریتی و یا پژوهشی در حوزه آمریکا دارند، رسیده است. اطلاعات این تحقیق از دو روش «میدانی» با استفاده از ابزار مصاحبه و «کتابخانه‌ای» با بهره‌گیری از کتاب‌ها و مقاله‌های مرتبط و بررسی سند ۲۰۳۰ ناتو گردآوری و عوامل موثر شناسایی شده است. عامل‌هایی که میانگین نمرات آنها بیشتر از ۳ باشند دارای روایی و پایایی هستند. قلمرو تحقیق از نظر زمانی، پس از اجلاس ۲۰۱۹ ناتو تا سال ۲۰۳۰ می‌باشد، پس نتایج تحقیق تا سال ۲۰۳۰ قابل استفاده می‌باشد. قلمرو مکانی شامل کل جهان با تمرکز بر جمهوری اسلامی ایران است، قلمرو موضوعی شامل مباحث حوزه‌های سیاسی، دفاعی و امنیتی سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو و ملاحظات آن برای ج.ا.ایران است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲ امنیت دسته‌جمعی؛ گزاره راهبردی ناتو

نظام امنیت دسته‌جمعی که مبنای نظری شکل‌گیری ناتو است، بر اساس دو ساختار طبیعی استوار شده است: نخست، انجام یک اقدام مؤثر، همسو و هماهنگ توسط جمعی از کشورها در قبال تهدیدکننده بیرونی و دوم، به کارگیری مفهوم همه اعضا علیه یکی (دشمن بیرونی) و همه برای یکی (عضو داخلی مورد تهدید). نظام امنیت دسته‌جمعی، به میزان زیادی به همکاری امنیتی کشورها نیاز دارد که اعتماد را میان اعضا افزایش دهد

و به همگرایی یا همسویی آنها برای مقابله با تهدیدات جدید بیانجامد. گزاره‌ای که در چارچوب ناتو به تبیین الزامات مفهومی، راهبردها و مأموریت‌های ناتو در شرایط متحول زمانی می‌پردازد «گزاره یا مفهوم راهبردی ناتو» است که به مصداق یک سند رسمی برای شناخت ماهیت بنیادین مأموریت‌های امنیتی عمل می‌کند. «گزاره راهبردی»، بازیگران را برای مواجهه با چالش‌های امنیتی مجهز می‌سازد و توسعه امنیتی-نظامی آینده آنها را فراهم می‌کند. ناتو به‌عنوان یکی از نهادهای مهم نظامی-امنیتی جهان تجربه زیادی در زمینه توسعه گزاره راهبردی دارد.

گزاره راهبردی ناتو، یک سند و طرح رسمی است که ماهیت پایدار و وظایف اساسی امنیت این نهاد را مشخص می‌کند، همچنین، ویژگی‌های مرکزی محیط امنیتی جدید را شناسایی و دستورالعمل‌هایی را برای انطباق نیروهای نظامی با آن ارائه می‌کند (بایزیدی و صفری، ۱۴۰۱: ۲۵۲). در مجموع، گزاره راهبردی ناتو عبارت است از:

۱- اتحاد را برای چالش‌های امنیت مجهز می‌سازد و توسعه سیاسی، نظامی آینده آن را هدایت می‌کند.

۲- هدف و ماهیت پایدار و وظایف اساسی امنیتی آن را مشخص می‌کند.

۳- تغییرات در محیط امنیتی جهان را مورد بازنگری قرار می‌دهد تا اطمینان حاصل شود که اتحاد به درستی برای اجرای وظایف اصلی خود آماده است. (NATO, 2021)

اولین گزاره راهبردی ناتو تحت عنوان «گزاره راهبردی برای دفاع از منطقه آتلانتیک شمالی» در ۴ آوریل ۱۹۴۹ تنظیم و تحت عنوان «معاهده واشنگتن» مورد تصویب اعضا قرار گرفت. این سند، هریک از اعضا را به سهم شدن در تهدیدها، مسئولیت و منافع دفاع دسته جمعی متعهد می‌کرد و آنها مجاز به وارد شدن به تعهدهای بین‌المللی که در تضاد با پیمان باشد، نبودند. (Zapolskis, 2012: 44)

دومین گزاره راهبردی ناتو در سال ۱۹۹۱ منتشر شد. این سند هم از نظر شکلی (گسترش اعضای جدید سازمان) و هم به لحاظ مفهومی (ظهور تهدیدات نوین جهانی)

و مطرح شدن آن در قالب‌هایی چون افراط‌گرایی، تروریسم، امنیت انسانی و انرژی) تفاوت فاحشی با اسناد قبلی ناتو داشت. سند بعدی ناتو، گزاره راهبردی ۱۹۹۹ است. بر اساس این سند، دامنه اختیارات ناتو افزایش یافت و همچنین بر «مشارکت گسترده متحدان اروپایی در راستای دفاع دسته‌جمعی» اشاره داشت. این مسئله نتیجه تلاش‌هایی بود که اروپا از اوایل دهه ۱۹۹۰ برای افزایش استقلال دفاعی و امنیتی از آمریکا در پیش گرفته بود و آمریکا به نوعی تلاش داشت با افزایش وزن‌دهی اروپا در این پیمان، اروپا را از حرکت در مسیر استقلال دفاعی و امنیتی بازدارد. گزاره استراتژیک ۱۹۹۹ نشان‌دهنده تمایل ناتو برای تجدید نظم در دوران پساکمونستی در شرق از طریق روند توسعه دوگانه (ناتو و اتحادیه اروپا) و مداخله‌های نظامی بشردوستانه بود. (Kamp, ۲۰۱۶:۳) چهارمین گزاره راهبردی ناتو، سند ۲۰۱۰ بوده که در نشست لیسبون مورد تصویب قرار گرفت. این سند تلاش می‌کرد تهدیدهای پیچیده فزاینده‌ای را که متحدان با آن مواجه بود مورد توجه قرار دهد. آنچه بیش از همه در گزاره استراتژیک لیسبون مورد توجه قرار گرفت، چگونگی مقابله با تهدیدهای نامتقارن، تروریسم هسته‌ای، اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی، جرایم سایبری، تغییرات آب‌وهوایی و همچنین تغییرات نهادی لازم برای حفظ ارتباط ناتو در قرن بیست و یکم بوده است. از مفاهیم دیگر گزاره راهبردی ۲۰۱۰، پرداختن به این قضیه بود که آیا ناتو باید با مشکلات امنیتی فراتر از مرزهای اروپا برخورد کند یا خیر؟ هدف این بود که تعادل پایداری بین دو دیدگاه متضاد از تکامل اتحاد که هنوز در ناتو وجود داشت ایجاد شود. به عنوان مثال، در نوامبر ۲۰۰۹، دبیرکل «آندرس فوگ راسموسن» استدلال کرد که هیچ تناقضی بین «دفاع سرزمینی» و «چشم‌انداز جهانی» وجود ندارد و او می‌خواهد «این پل» را از طریق بازنگری راهبردی بسازد. (Marrone, 2011: 101)

محیط امنیتی منطقه‌ای و جهانی ناتو بعد از گزاره راهبردی ۲۰۱۰ و تحولات پس از آن از جمله مداخله ناتو در لیبی تغییر کرد. بسیاری از اصولی که در گزاره راهبردی ۲۰۱۰

به آنها اشاره شده بود یا تغییر ماهیت داده‌اند یا چالش‌های جدیدی ظهور کرده است که در آن گزاره، شناسایی نشده بود. این مسئله سبب شد ناتو به دنبال ارائه گزاره‌ای راهبردی جدید با سازگاری بیشتر با محیط در حال تغییر بین‌المللی باشد.

۲-۲. مدل مفهومی تحقیق

الگوی مفهومی تحقیق بر اساس ۴ حلقه «گزاره راهبردی» (به‌عنوان مبانی نظری و هسته اصلی جهت‌گیری‌های ناتو)، «تهدیدهای جهانی ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰»، «سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی» و نیز «ملاحظات عمده سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو برای ج.ا.ایران» طبق شکل شماره (۱) می‌باشد.

شکل شماره ۱: الگوی مفهومی تحقیق

^۱ Nato Strategic Concept

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

۳-۱. تجزیه و تحلیل کیفی سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو

سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو با عنوان «اتحاد برای عصر جدید» منتشر شد. این سند به عنوان مقدمه‌ای برای مفهوم استراتژی جدید ناتو در سال‌های آتی قلمداد می‌شود که به‌طور عمده منعکس‌کننده درک ناتو از تغییرهای حادث در نظام بین‌المللی و تلاش برای سازگاری با آن است. در این خصوص، رهبران کشورهای عضو ناتو در نشست رهبران این سازمان در ۳۱ مارس ۲۰۲۰، کارشناسان گروه بازتابی آینده‌نگر^۱ را آغاز کنند دبیرکل ناتو در ۳۱ مارس ۲۰۲۰، کارشناسان گروه بازتابی منصوب کرد که «توماس دی مازییر»^۲ وزیر دفاع فدرال آلمان و دستیار سابق وزیر خارجه آمریکا در امور اروپا و اوراسیا، «آ.وس میچل»، ریاست مشترک این گروه را برعهده داشتند. استدلال اصلی این گروه این بود که ناتو باید در دهه آینده خود را با محیط راهبردی پیچیده‌تر وفق دهد. (Kecskeméthy, ۱۱۷:۲۲۱) مشخصه این دوره، بازگشت رقابت ژئوپلیتیکی با روسیه، ظهور چین و نقش فزاینده فناوری‌ها نوظهور و مخرب است؛ در حالی که اتحاد ناتو با افزایش تهدیدات و خطرات فراملی نیز مواجه خواهد بود. بر اساس نظر خبرگان و مصاحبه به‌عمل آمده مهم‌ترین دغدغه‌های سند ۲۰۳۰ ناتو تقویت اتحاد، همبستگی، انسجام و پیوند فراتلانتیکی ناتو، به منظور افزایش مشاوره و هماهنگی سیاسی میان متحدین است. در این سند بر تقویت نقش سیاسی ناتو برای مقابله با تهدیدها و چالش‌های امنیتی آن نیز تأکید شده است.

الف) محیط سیاسی - امنیتی ناتو؛ تهدیدها و تعهدها

^۱ comprehensive Forward-Looking Reflection Process

^۲ Thomas de Maizière

استدلال اصلی این بخش این است که محیط امنیتی ناتو و جهان از سال ۲۰۱۰، به طور چشم‌گیری تغییر کرده است. ناتو با دربرگیری جمعیت یک میلیارد نفری و حدود نیمی از (GDP) یا تولید ناخالص داخلی جهانی، با چالش‌های بسیار مواجه است. مفهوم راهبردی ۲۰۱۰ به این موضوع می‌پردازد که آیا ناتو باید با مشکلات امنیتی فراتر از مرزهای اروپا درگیر شود یا خیر؛ به عبارت دیگر، هدف ایجاد تعادل و توازن پایدار بین دو دیدگاه متضاد از تکامل اتحاد بود که هنوز در ناتو وجود داشت. (Marrone, 2011: 101) سند راهبردی ۲۰۱۰ توصیه می‌کند که مشارکت راهبردی با روسیه ایجاد شود، از تروریسم به صورت محدود نام برده شد و به چین هیچ اشاره‌ای نشده بود. این درحالی است که از آن زمان، تغییرهای اساسی در محیط امنیتی ناتو رخ داده که احتمالاً در دهه آینده تشدید می‌شود و نیازمند تلاش بیشتر در انسجام سیاسی و سازگاری با راهبرد ناتو است. بنابراین، ویژگی اصلی محیط امنیتی فعلی ناتو، تشدید رقابت‌های ژئوپلیتیک بر سر قلمرو، منابع و ارزش‌ها است. نمونه بارز این امر، روسیه است. بر اساس این سند، در حالی که روسیه از نظر اقتصادی و اجتماعی یک قدرت رو به زوال است اما ثابت کرده که قادر به تجاوز به سرزمین سایر کشورها بوده و به احتمال زیاد، تهدید اصلی ناتو در دهه آینده باقی خواهد ماند.

مسئله بعدی که سند چشم‌انداز ناتو به آن اشاره دارد، قدرت روزافزون و قاطعیت چین است که ممکن است محیط راهبردی اتحاد ناتو را تغییر دهد. چین، چالشی متفاوت از روسیه برای ناتو دارد. برخلاف روسیه، چین در حال حاضر تهدید مستقیم نظامی برای منطقه یورو-آتلانتیک نیست. با این وجود، چین با پشتیبانی اقتصادی و نظامی، در حال پیاده‌سازی یک «برنامه راهبردی جهانی» است. در درازمدت به احتمال زیاد چین به گونه فزاینده‌ای قدرت نظامی خود را در سطح جهان، از جمله در منطقه یورو-آتلانتیک گسترش خواهد داد. علاوه بر این، رویکرد چین به حقوق بشر و حقوق بین‌الملل فرض اساسی یک نظم بین‌المللی مبتنی بر قواعد را به چالش می‌کشد. چین

همچنین در برخی از بخش‌های مهم مانند ارتباطات از راه دور، فضا، فضای مجازی، خطرات بزرگی را به همراه خواهد داشت. بنابراین، برداشت رهبران ناتو از چین این است که گستره اقتصادی و راهبردی پکن به تدریج در حال نفوذ به قلمرو ناتو است و آنها دیگر نمی‌توانند پیامدهای آن را نادیده بگیرند. (Erlanger and shear, 2021)

از دیگر چالش‌های مهم ناتو در دهه آینده عبارتند از: تشدید فضای رقابتی بین قدرت‌های بزرگ، چالش‌های راهبردی برای این نهاد، چالش‌های داخلی از جمله کاهش تعهدهای ایالات متحده آمریکا به اروپا، خودمختاری برخی کشورها از جمله ترکیه در زمینه دفاعی - امنیتی، تضعیف دموکراسی، تروریسم و تغییرات آب و هوایی اشاره شده است. علاوه بر این، خطرهای دیگری از جمله مهاجرت گسترده غیرقانونی، گسترش سلاح‌های کشتار جمعی (WMD) و رقابت ژئوپلیتیکی برای منابع، تجارت غیرقانونی سلاح و مواد مخدر، جرایم سازمان یافته فراملی و فناوری‌های نوظهور و مخرب نقش فزاینده‌ای در محیط امنیتی ایفا خواهند کرد. به خصوص اینکه از زمان تاسیس ناتو، غرب در نوآوری‌های حیاتی برای ثبات و امنیت، در خط مقدم تحقیق و توسعه بوده است؛ اما چین و تا حدی کمتر، روسیه در حال حاضر منابع قابل توجه و فزاینده‌ای را به این حوزه اختصاص داده‌اند تا از غرب پیشی بگیرند. برای سازگاری با این محیط امنیتی متغیر، ناتو باید وحدت خود را حفظ کرده و اعضا نیز از تعهد خود به دفاع از یکدیگر سرباز نزنند (NATO, 2030 Report).

در فضای جدید مأموریت اساسی ناتو، حفظ آزادی، میراث و تمدن مشترک مردم خود، بر اساس اصول دموکراسی، آزادی فردی و حاکمیت است. در این بخش، اختلافات سیاسی در ناتو خطرناک قلمداد شده چرا که بازیگران خارجی و به ویژه روسیه و چین را قادر می‌سازد تا از اختلافات درون اتحادیه سوء استفاده کنند. علاوه بر این، بدون انسجام، متحدان ناتو به تنهایی با این چالش‌ها روبرو خواهند شد در حالی که به اعتراف سند، «نه اروپا و نه آمریکای شمالی، حتی با همه توان خود، به اندازه

کافی قدرتمند نیستند که بتوانند این تهدیدها را به تنهایی مدیریت کنند.» بنابراین، طبق نظر خبرگان، ناتو باید در سال ۲۰۳۰، به چشم‌انداز زیر دست یافته باشد:

۱. حفظ نقش فعال به عنوان بستر صلح، ثبات و حاکمیت قانون در منطقه یورو آتلانتیک.

۲. مرکز ثقل راهبردی برای دفاع جمعی همه اعضای بر اساس یک مفهوم راهبردی به‌روز.

۳. به عنوان یک مجمع منحصراً به فرد و ضروری که متحدان برای حل همه چالش‌های اصلی امنیت ملی به آن مراجعه و به طور فعالانه به دنبال ایجاد اجماع و ایجاد راهبردهای مشترک برای مقابله با تهدیدهای مشترک باشند.

۴. داشتن روابط مستحکم‌تر و افزایش مشاوره در مورد موضوعات مورد علاقه مشترک با اتحادیه اروپا، به منظور استفاده از قابلیت‌ها و ابزارهای مختلف.

۵. سهم بیشتری در نظم بین‌المللی که در آن جوامع باز می‌توانند شکوفا، امن و مرفه باشند، ایفا کند (NATO, 2030 Report).

ب) سیاست‌های ناتو برای مقابله با تهدیدهای چشم‌انداز ۲۰۳۰

اعضای ناتو با توجه به محیط متغیر پیش رو و فضای جدید بین‌المللی که سهم قدرت‌های غربی از توزیع جهانی قدرت به سرعت در حال کاهش است درصدد برآمده‌اند تا با اتخاذ راهبردهای اساسی در موضوعات مهم، شرایط خود با تغییرات پیش رو انطباق دهند. بر اساس مصاحبه انجام شده با خبرگان و اسناد موجود، موضوعاتی که ناتو در یک دهه آتی با آن روبرو شده و نیازمند توجه است بررسی شده که برخی از آنها به شرح زیر است:

۱- **مأموریت و ساختار سازمانی ناتو:** در خصوص تحقق این راهبرد، مهم‌ترین اقدام، به روزرسانی مفهوم راهبردی ۲۰۱۰ بوده که تناسب کمی با تحولات بین‌المللی جدید دارد. همچنین در راستای تحقق این راهبرد، مقرر شد یک دفتر ارزیابی جدید

متشکل از کارکنان نظامی و غیرنظامی تشکیل شود که به طور مداوم محیط راهبردی ناتو را بر اساس تهدیدها و چالش‌های مورد توافق بررسی کند و به دبیرکل گزارش مستقیم دهند. علاوه بر این، پایبندی به شیوه‌نامه‌های مشترک مورد توافق در ناتو و حمایت از اصل تجزیه‌ناپذیری منطقه یورآتلانتیک مورد تأکید قرار گرفته است.

۲- رقبای جهانی چالش‌آفرین: در خصوص روسیه، مقرر شده «تداوم رویکرد دوگانه بازدارندگی و گفتگو در چارچوب پارامترهای مورد توافق در اجلاس ولز و ورشو، به عنوان مبنای رویکرد در قبال این کشور» قرار گیرد. همچنین در مورد «پاسخ به تهدیدها و اقدامات خصمانه روسیه به شیوه‌ای متحد، مصمم و منسجم از طرق سیاسی و ممانعت از رفتارهای تجاوزکارانه روسیه و بازگشت آن به تطابق کامل با قوانین بین‌المللی» توافق شده است. در خصوص جمهوری خلق چین، «افزایش توانایی برای هماهنگی راهبردی و حفاظت از امنیت متفقین در برابر چین»؛ «اختصاص زمان، منابع سیاسی و اقدامات بیشتر به چالش‌های امنیتی ناشی از این کشور»، «افزایش ظرفیت پیش‌بینی و واکنش به فعالیت‌های چین که امنیت متفقین را تضعیف می‌کند» مورد توافق و اجماع اعضای ناتو قرار گرفته است.

۳- فناوری‌های نوظهور و مخرب: در سال‌های اخیر شکاف تکنولوژیک غرب و شرق به سرعت در حال کاهش یافتن است. بر همین اساس ناتو به دنبال راهبرد جدیدی در این حوزه است. یکی از مهم‌ترین محورهای این راهبرد، ممانعت اعضای ناتو از تلاش قدرت‌های بزرگ برای دستیابی و تسلط بر فناوری‌های نوظهور و مخرب کلیدی است. از دیگر محورهای مهم این راهبرد شامل موارد زیر است:

۱- عمل کردن ناتو به عنوان یک نهاد هماهنگ‌کننده مهم برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات و همکاری بین متحدان در ابعاد امنیتی فناوری‌های نوظهور و مخرب.

۲- برگزاری اجلاس دیجیتالی با دولت‌ها و بخش خصوصی با هدف شناسایی شکاف در همکاری‌های دفاعی جمعی، راهبردها، هنجارها، تحقیق و توسعه مرتبط با امنیت و حفاظت در برابر استفاده بدخواهانه و تهاجمی فناوری‌های نوظهور و مخرب.

۳- موافقت و تصویب راهبرد پیاده‌سازی فناوری‌های نوظهور و مخرب ناتو در اسرع وقت (Santana, 2021).

۴- مبارزه با تروریسم: در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ تأکید شده که مبارزه با تروریسم باید به صراحت در وظایف اصلی ناتو-یعنی دفاع جمعی، مدیریت بحران و امنیت مشترک-به عنوان یک خط مشی اصلی، ادغام شود. همچنین، ائتلاف ناتو باید مبارزه با تروریسم را به عنوان بخشی از گفتگوی ترکیبی و سایبری تقویت کند و اطمینان حاصل کند که تهدید تروریسم در تمرینات و آموزش‌ها، ارائه شده است. علاوه بر این، تلاش برای بهبود شیوه‌های فعلی اشتراک اطلاعات بین متحدان در جهت آگاهی موقعیتی بهتر و مشترک در زمینه‌های کلیدی از جمله ظهور پناهگاه‌های امن و استفاده تروریست‌ها از فناوری‌های نوظهور و مخرب و همچنین تاکتیک‌های ترکیبی از جمله ضروریات است (Kecskeméthy, 2021: 1)

۵- کنترل تسلیحات و بازدارندگی هسته‌ای: در این خصوص، به‌طور ویژه بر حفظ فشار سیاسی بر روسیه برای بازگشت به تعهدات خود در توافقنامه‌های کنترل تسلیحات و همچنین متعهدسازی ایران و کره شمالی به مفاد معاهده منع اشاعه سلاح‌های هسته‌ای (NPT) تأکید شده است. سایر راهبردهای مهم عبارتند از:

- ۱- ایفای نقش ناتو به عنوان مجمعی برای بحث در مورد چالش‌های سازوکارهای موجود و مشورت در مورد هرگونه ترتیبات آینده کنترل تسلیحات.
- ۲- تقویت رژیم‌های راستی‌آزمایی موثر و همچنین فعال کردن قابلیت‌های نظارت و سازوکارهای اجرایی این رژیم‌ها با تشویق متحدان و بهره‌گیری از تجربیات گذشته.

۳- انجام یک بررسی تاریخی از رویکرد موفق پیمان در زمینه سیاست‌های بازدارندگی هسته‌ای در دوران جنگ سرد برای استفاده از تجربیات آن در زمان کنونی.

۶- **تهدیدهای ترکیبی و سایبری:** در این چارچوب بیشتر بر ظرفیت‌سازی در بین اعضای ناتو برای مواجهه با تهدیدات سایبری و ترکیبی تأکید می‌شود. یکی از حوزه‌های مدنظر ناتو، افزایش سطح دانش و اشراف اطلاعاتی در مورد ماهیت تهدیدات سایبری و هیبریدی است. در این زمینه تأکید شده که «ناتو باید آگاهی بیشتری از ماهیت تهدیدهای ترکیبی و کمپین‌های هماهنگ پشت آنها بدست بیاورد». همچنین تأکید شده که «ناتو و متفقین باید قابلیت‌های بیشتری برای فعالیت در ابعاد شناختی و مجازی، از جمله در سطح تاکتیک، توسعه دهند و بتوانند از خود و متحدانشان در ایجاد یک چارچوب پاسخ جامع برای مقابله با تهدیدهای ترکیبی حمایت کنند (Kecskeméthy, 2021).

۷- **فضای بیرونی (جو):** ناتو در تلاش است تا به نهاد و مجمع اصلی حوزه آتلانتیک برای تبادل نظر در مورد امنیت فضایی تبدیل شود. در این زمینه راهبردهای زیر را در دستورکار قرار داده است:

- ۱- لحاظ کردن فضاهای بیرونی در برنامه‌ریزی تاب‌آوری و ایجاد بازدارندگی برای مقابله با حملات احتمالی به زیرساخت‌های حیاتی (مانند ارتباطات، شبکه‌های انرژی)؛
- ۲- اطمینان از دسترسی آزاد، اکتشاف و استفاده از فضا برای اهداف صلح‌آمیز؛
- ۳- ترویج این امر که کلیه فعالیت‌ها در فضا باید مطابق قوانین بین‌المللی انجام شود.

۸- **ارتباطات راهبردی و دیپلماسی عمومی:** ناتو به دنبال ایجاد تحول در ارتباطات راهبردی خود است به گونه‌ای که قادر به رقابت موثر در محیط اطلاعاتی رقابتی عصر حاضر باشد. در این زمینه، ناتو باید تلاش برای دگرگونی ارتباطات خود را در اولویت قرار دهد تا از بیش مبتنی بر داده و درک این محیط پیچیده بهره‌برد و با استفاده از

طیف گسترده‌ای از کانال‌های دیجیتال، تعامل چابک‌تر و متمرکزتری را با مخاطبان اولویت‌دار خود امکان‌پذیر کند (Kecskeméthy, 2021).

پ) ملاحظات سند ۲۰۳۰ ناتو برای جمهوری اسلامی ایران

گزارش ۲۰۳۰، مقدمه‌ای بر مفهوم راهبردی و کنشگری ناتو در یک دهه آتی است و به دنبال آن همانند سایر بازیگران، منافع و اقدامات ایران را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد. از این جنبه بر اساس سند ۲۰۳۰ ناتو و مصاحبه انجام شده با خبرگان مهم‌ترین ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو برای ج.ا.ایران عبارتند از:

۱. ادراک تهدیدآمیز کمتر از ایران (در قیاس با آمریکا): همان‌گونه که پیشتر هم اشاره شد، سند ۲۰۳۰ ناتو تنها دو بار به ایران اشاره کرده است. دو موردی که سند ۲۰۳۰ ناتو به ایران اشاره کرده، یکی مربوط به توافق بلندمدت ایران و چین است و دومی نیز در مورد تعهد اعضای ناتو و شرکای آنها در مورد اجرای پیمان‌های بین‌المللی از جمله منع گسترش (NPT) است. سند ناتو در قیاس با اسناد راهبردی آمریکا، همچون سند راهبرد امنیت ملی ۲۰۱۷، تمرکز کمتری بر مسئله ایران دارد.

۲. افزایش قابل توجه کارکنان و توان عملیاتی ناتو: امروز ناتو ۳/۵ میلیون نفر کارمند، نیروها و غیرنظامیانی در اختیار دارد که توان عملیاتی قابل توجهی را به این پیمان بخشیده است. هر چند که تکرر و عدم انسجام سیاسی کشورهای عضو همچنان می‌تواند یکی از نقاط ضعف پیمان باشد. این موضوع می‌تواند ملاحظات سیاسی-امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران در پی داشته باشد؛ به‌ویژه اینکه از تکرر و عدم انسجام کشورهای عضو این پیمان استفاده نماید.

۳. افزایش اتحاد دو سوی ائتلاف و لزوم تقویت اتحادها برای ایران: ناتو تلاش دارد در یک دهه آتی در کنار بعد نظامی، نقش سیاسی این نهاد را نیز افزایش

دهد. این امر تنها از طریق افزایش ارتباطات و مشاوره‌های سیاسی بین اعضای دو سوی آتلانتیک در ناتو قابل دسترسی است. بنابراین هر چقدر میزان ارتباطات و تعاملات سیاسی دو طرف به ویژه ایالات متحده و اعضای اروپایی ناتو افزایش یابد. این سازمان می‌تواند نقش برجسته‌تری در مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله در مورد فعالیت منطقه‌ای ایران و فشار بر کشور داشته باشد.

۴. احتمال تقابل مستقیم ناتو با روسیه و چین و تقابل غیرمستقیم با ایران در چارچوب شبکه ائتلافی ضد ناتو: در بخش‌های مختلف سند ۲۰۳۰ با رویکردی تهدیدآمیز به لزوم آمادگی ناتو برای مقابله با دو کشور چین و روسیه پرداخته شده است. بنابراین در مفهوم راهبرد آتی که ناتو منتشر خواهد کرد قطعاً این دو کشور مد نظر خواهد بود. این موضوع از آن جهت حائز اهمیت است که روسیه و چین از جمله مهم‌ترین شرکای سیاسی و تجاری ایران به حساب می‌آیند و بنابراین زمانی که بحث از مقابله با روسیه و چین می‌شود منظور مقابله با همه راه‌ها و متحدانی است که به رشد و تقویت این دو بازیگر کمک می‌کنند. (جعفری‌فر، ۱۴۰۱: ۵۲)

۵. سیاست درهای باز و پیوستن اعضای جدید: پیش از این، بحث عضویت برخی از کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز و کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا در این نهاد مطرح بود. در صورت تحقق، این بدان معنی خواهد بود که قلمرو مرزی و گفتمانی ناتو گسترش خواهد یافت و به احتمال زیاد ناتو علاوه بر ترکیه، از طریق سایر کشورها نیز به نزدیکی مرزهای ایران خواهد رسید که می‌تواند تبعات امنیتی به همراه داشته باشد. یکی از سناریوهای محتمل دیگر، انعقاد پیمان‌های مشارکت با کشورهای منطقه پیرامونی ایران از جمله کشورهای حاشیه خلیج فارس است.

۶. احتمال شمول گروه‌های مقاومت در چارچوب ماموریت‌های مبارزه با تروریسم ناتو: مبارزه با تروریسم از اهداف پرننگ سند ۲۰۳۰ ناتو است. همزمان با پرننگ‌تر شدن این هدف، تعداد کشورهایی که گروه‌های مقاومت از جمله حزب الله،

انصارالله، حشد الشعبی و ... را در شمار گروه‌های تروریستی معرفی می‌کنند در حال افزایش است. این بدان معنی است که بخشی از اقدامات ناتو در یک دهه آتی در زمینه مقابله با تروریسم متوجه ارتباط ایران با گروه‌های مقاومت از جمله در عراق، سوریه، لبنان، افغانستان و غیره خواهد بود (سلطانی، ۱۳۹۹: ۵۶).

۷. تاکید بر کنترل تسلیحات متعارف و هسته‌ای: یکی از پیشنهاد‌های این سند ذیل کنترل تسلیحات هسته‌ای این است که متحدان و شرکای ناتو باید بر تعهد کامل خود به مفاد معاهده منع اشاعه سلاح‌های هسته‌ای تاکید کرده و بر لزوم اجرای کامل این پیمان در همه جنبه‌های آن، از جمله ایران و کره شمالی تأکید کنند. به هر ترتیب، اهمیت خلع سلاح هسته‌ای برای ناتو، موجب می‌شود تا در یک دهه آتی موضوع توانمندی هسته‌ای و توان موشکی ایران به شکل پررنگ‌تری در دستور کار ناتو قرار گیرد.

۸. امنیت انرژی: از جمله مهم‌ترین پیشنهادی که تهیه‌کنندگان سند ارائه داده‌اند، تنوع‌بخشی در منابع وارداتی و کاهش وابستگی کشورهای عضو و به خصوص کشورهای اروپایی به منابع انرژی روسیه است. رویکرد دیگری که ناتو در پیش گرفته مفهوم «دفاع سبز» می‌باشد که مبتنی بر کاهش استفاده از سوخت‌های فسیلی توسط نیروهای نظامی ناتو برای مقابله با تغییرات اقلیمی است. این موضوع هم می‌تواند واجد ملاحظات مهمی برای ج.ا.ایران به منظور برون‌رفت از گروگانگیری سیاست‌های دفاعی-امنیتی این کشور از سیاست‌های انرژی و نوسانات جهانی آن باشد.

۲-۳. تجزیه و تحلیل کمی سند ۲۰۳۰ ناتو

تجزیه و تحلیل کمی سند ۲۰۳۰ ناتو بر اساس ۳ جدول شماره ۱ و ۲ و ۳ انجام می‌شود که عوامل آنها با توجه به تجزیه و تحلیل کیفی انجام شده و مصاحبه با خبرگان از طریق مقوله‌بندی استخراج شده و در قالب ۳۱ سوال، به ۳ محور اصلی سند می‌پردازد که این کار بر مبنای ۱۴ سوال مرتبط با تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو و ۹

سوال مرتبط با سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی و ۸ سوال مرتبط با ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران انجام شد. برای تعیین روایی و پایایی به ۲۰ نفر از خبرگان واگذار شده و در نهایت نظر آنها بر اساس طیف لیکرت به صورت کمی تجزیه و تحلیل شده است. در این جداول، عامل‌هایی که میانگین نمرات داده شده به آنها اختلاف معنادار با عدد ۳ داشته و بیشتر از ۳ باشند، توان نقش‌آفرینی به عنوان پیشنهاد‌های ناتو برای ۲۰۳۰ را دارند. فقط عواملی که رتبه زیاد یا خیلی زیاد کسب نموده‌اند، نقش‌آفرینند. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از متن سند ۲۰۳۰ ناتو تعداد ۱۴ عامل زیر به‌عنوان مهم‌ترین تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند ۲۰۳۰ مشخص شده و مورد تأیید جامعه نخبگانی قرار گرفته است. جدول شماره ۱: مهم‌ترین مقوله‌ها و تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند ۲۰۳۰

ردیف	تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند ۲۰۳۰ (مقوله‌های استخراج شده از متن مصاحبه)	میانگین	میانگین رتبه‌ها	فراوانی نسبی
۱	تروریسم جهانی	۴/۵۲۱	۶۱/۵۸	۶۹/۹
۲	توسعه طلبی روسیه	۴/۵۳۴	۶۲/۲	۷۶
۳	رقابت‌های ژئوپلیتیک بر سر قلمرو	۳/۶۷۸	۳۳/۹۷	۵۴/۸
۴	قدرت روزافزون و قاطعیت چین	۴/۴۱۸	۵۸/۵۸	۵۱/۴
۵	تشدید فضای رقابتی بین قدرت‌های بزرگ	۴/۸۱۵	۷۱/۰۸	۵۲/۱
۶	کاهش تعهدات ایالات متحده آمریکا به اروپا	۳/۵۶۲	۲۹/۵۸	۵۳/۴
۷	جالش‌های نظام‌مند و ساختاری ناتو	۴/۲۶۷	۵۴/۲۹	۶۴/۴
۸	خودمختاری برخی کشورهای عضو ناتو از جمله ترکیه	۴/۰۶۲	۴۵/۴۱	۷۰/۵
۹	تغییرات آب و هوایی	۴/۰۷۵	۴۶/۰۹	۵۱/۴
۱۱	گسترش سلاح‌های کشتار جمعی	۳/۵۱۴	۲۸/۹	۷۹/۵
۱۲	تجارت غیرقانونی سلاح و مواد مخدر	۳/۵۱۴	۳۰/۸	۶۲/۳

ردیف	تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو در سند ۲۰۳۰ (مقوله های استخراج شده از متن مصاحبه)	میانگین	میانگین رتبه‌ها	فراوانی نسبی
۱۳	جرایم سازمان یافته فراملی	۴/۲۱۹	۵۱/۲۸	۵۴/۸
۱۴	فناوری‌های نوظهور و مخرب	۴/۲۱۲	۶۵/۵۰	۵۹/۶

عامل‌هایی که میانگین نمرات داده شده به آن‌ها اختلاف معنادار با عدد ۳ و یا بیشتر از ۳ داشته، توان نقش‌آفرینی به عنوان مهم‌ترین سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی دارند. فقط عواملی که رتبه زیاد یا خیلی زیاد کسب نموده‌اند، نقش‌آفرینند. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از متن سند ۲۰۳۰ ناتو تعداد ۸ عامل زیر به‌عنوان مهم‌ترین سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی در سند ۲۰۳۰ مشخص شده و مورد تأیید جامعه نخبگانی قرار گرفته است.

جدول شماره ۲: مهم‌ترین مقوله‌ها و سیاست‌های استخراج شده در قبال تهدیدهای جهانی

ردیف	سیاست‌های ناتو در قبال تهدیدهای جهانی (مقوله استخراج شده)	میانگین	میانگین رتبه‌ها	فراوانی نسبی
۱	به‌روزرسانی ساختار و گزاره راهبردی ناتو	۳/۵۱۴	۲۸/۹	۵۰/۷
۲	تداوم رویکرد دوگانه بازدارندگی و گفتگو با روسیه و چین	۳/۵۱۴	۳۰/۸	۵۸/۲
۳	ممانعت اعضای ناتو از تلاش قدرت‌های بزرگ برای دستیابی و تسلط بر فناوری‌های نوظهور و مخرب	۴/۲۱۲	۵۰/۶۵	۶۰/۳
۴	گفتگوی ترکیبی و سایبری اعضای ناتو برای مدیریت بحران و دفاع جمعی در برابر تروریسم	۳/۷۶	۳۸/۳۸	۸۷/۷
۵	تقویت رژیم‌های راستی‌آزمایی و مکانیزم‌های اجرایی رژیم‌های کنترل تسلیحات و خلع سلاح	۴/۴۵۹	۵۸/۷۲	۶۷/۸
۶	افزایش سطح دانش، اشراف اطلاعاتی و قابلیت‌سازی در مورد ماهیت تهدیدات سایبری و هیبریدی	۴/۵۲۱	۶۰/۹۵	۸۸/۴
۷	لحاظ کردن فضاهای بیرون از جو در برنامه‌ریزی ناب‌آوری و ایجاد بازدارندگی	۴/۷۱۹	۶۷/۶۶	۸۹
۸	استفاده از عناصر دیجیتالی مدرن برای تعاملات دیپلماتیک چابک‌تر	۴/۰۷۵	۴۶/۰۹	۵۱/۴

عامل‌هایی که میانگین نمرات داده شده به آن‌ها اختلاف معنادار با عدد ۳ داشته و بیشتر از ۳ باشند، توان نقش‌آفرینی به‌عنوان ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران را دارند. فقط عواملی که رتبه زیاد یا خیلی زیاد کسب نموده‌اند، نقش‌آفرینند. بر اساس تجزیه و تحلیل به عمل آمده از متن سند ۲۰۳۰ ناتو تعداد ۸ عامل درج‌شده در جدول شماره (۳) به‌عنوان مهم‌ترین ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای ج.ا.ایران مشخص شده و مورد تأیید نخبگان قرار گرفته است.

جدول شماره ۳: مقوله‌ها و ملاحظات مربوط به سیاست‌های عمده ناتو در سند ۲۰۳۰ برای ایران

ردیف	ملاحظات عمده سیاست‌های ناتو برای ج.ا.ایران (مقوله‌های استخراج شده از متن مصاحبه)	میانگین	میانگین رتبه‌ها	فراوانی نسبی
۱	ادراک تهدید آميز کمتر از ایران در قیاس با سند امنیت ملی آمریکا	۳/۶۳	۶۲/۳۳	۵۱/۴
۲	افزایش قابل توجه بر سنل و توان عملیاتی ناتو در محیط پیرامونی ایران	۴/۱۳۷	۲۱/۴۷	۵۳/۴
۳	افزایش اتحاد دو سوی آتلانتیک و لزوم تقویت اتحادها برای ایران	۳/۳۸۴	۲۶/۰۸	۷۶/۷
۴	احتمال تقابل مستقیم ناتو با روسیه و چین و تقابل غیرمستقیم با ایران در چارچوب شبکه ائتلافی ضدناتو	۳/۲۶۷	۴۳/۳۳	۶۱
۵	سیاست درهای باز و پیوستن اعضای جدید به ناتو در محیط پیرامونی ایران	۴/۶۴۴	۸۸/۶۴	۷۱/۹
۶	احتمال شمول گروه‌های مقاومت در چارچوب ماموریت‌های مبارزه با تروریسم	۴/۶۵۸	۸۶/۶۷	۸۰/۱
۷	تاکید بر کنترل تسلیحات متعارف و هسته‌ای	۴/۷۵۰	۹۹/۴۵	۵۱/۴
۸	دفاع سبز و تنوع بخشی در منابع انرژی	۴/۱۹۹	۳۳/۴۹	۵۰

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

با مطالعه و تحلیل سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو می‌توان به این نتیجه رسید که دو موضوع اساسی برای ارائه این چشم‌انداز موثر بوده است. اول، تغییر محیط راهبردی و نیاز به سازگاری ناتو با شرایط جدید و دوم، تلاش اعضای ناتو برای ارتقای انسجام سیاسی میان دولت‌های عضو. استدلال اصلی در این مورد این بوده که طی دهه‌های گذشته، ناتو به عنوان یک نهاد نظامی رشد قابل توجهی داشته ولی نقش‌آفرینی آن به عنوان یک بازیگر سیاسی کم‌رنگ بوده است. بنابراین، در یک دهه آتی ناتو باید از طریق حفظ انسجام سیاسی در بین اعضای خود و همچنین از طریق حفظ وحدت موجود بین دو سوی آتلانتیک این نقص را برطرف کند. در این مقاله، پس از تبیین «گزاره راهبردی ناتو» به عنوان چارچوب مفهومی و هسته اصلی اتخاذ راهبردهای ناتو، به تبیین محیط‌شناسی سیاسی-امنیتی ناتو پرداخته که طی آن ۱۴ تهدید اساسی مشخص شدند که مهم‌ترین آنها همچون تروریسم جهانی، توسعه‌طلبی روسیه، قدرت روزافزون و قاطعیت چین، چالش‌های نظام‌مند و ساختاری ناتو، خودمختاری برخی کشورهای عضو ناتو از جمله ترکیه، تجارت غیرقانونی سلاح و مواد مخدر و فناوری‌های نوظهور و مخرب می‌باشد. پس از بررسی و جمع‌بندی تهدیدهای جهانی پیش روی ناتو، طی فرآیند تحلیل مضمون، تعداد ۸ سیاست اساسی برای مقابله با تهدیدهای آتی محیط جهانی به دست آمده که عبارتند از: نوآوری در مأموریت و ساختار سازمانی ناتو، مقابله با رقبای جهانی چالش‌آفرین، تأکید بر فناوری‌های نوظهور و مخرب، مبارزه با تروریسم، کنترل تسلیحات و بازدارندگی هسته‌ای، مقابله با تهدیدهای ترکیبی و سایبری، تأکید بر فضای بیرونی، در پیش گرفتن ارتباطات راهبردی و دیپلماسی عمومی، تأکید بر امنیت سبز و تنوع‌بخشی در زمینه انرژی بوده است. این سیاست‌های جهانی ناتو که بیانگر توسعه‌طلبی ساختاری و مأموریتی این سازمان است ملاحظات مختلفی را برای امنیت ملی ج.ا.ایران در پی خواهد داشت که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

- ۱- پرتنگ‌تر شدن موضوع توانمندی هسته‌ای و توان موشکی ایران در بین اعضای ناتو با توجه به اهمیت خلع سلاح هسته‌ای و موشکی در سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ ناتو.
- ۲- احتمال انعقاد پیمان‌های مشارکت با کشورهای منطقه پیرامونی ایران از جمله کشورهای حاشیه خلیج فارس با توجه به سیاست درهای باز ناتو در این سند.
- ۳- افزایش اتحاد دو سوی آتلانتیک و لزوم تقویت اتحادها برای ایران با توجه به تأکید بر تقویت کارویژه سیاسی ناتو به‌جای کارویژه نظامی در سند ۲۰۳۰.
- ۴- احتمال تقابل مستقیم ناتو با روسیه و چین و تقابل غیرمستقیم با ایران در چارچوب شبکه ائتلافی ضدناتو با توجه به شکل‌دادن گفتمانی و برجسته‌سازی آن در سند ۲۰۳۰.
- ۵- احتمال شمول گروه‌های مقاومت در چارچوب ماموریت‌های مبارزه با تروریسم ناتو با توجه به سیاست شمولیت گروه‌های تروریستی مندرج در سند ۲۰۳۰.

۲-۴. پیشنهادها

- با توجه به ملاحظات عمده بالا، پیشنهادهای زیر می‌توانند به‌عنوان چارچوبی برای صیانت از امنیت ملی ج.ا.ایران در مقابل سیاست‌های ناتو عمل کنند:
- ۱- تدوین یک سند یا گزاره راهبردی به‌روز جمهوری اسلامی ایران برای تبیین روشن‌تر کردن راهبردها و سیاست‌های ج.ا.ایران در مقابله سیاست‌های جهانی ناتو و تشخیص ملاحظات آن.
 - ۲- حفظ نقش فعال جمهوری اسلامی ایران در زمینه صلح‌سازی، صلح‌بانی و مشارکت‌های فعال امنیتی در منطقه با توجه سیاست درهای باز ناتو.
 - ۳- سیاست حفظ اصل اجماع و تصمیم‌گیری سریع برای مواجهه با تغییرهای محیط راهبردی بین‌المللی و کنش‌های ناتو.
 - ۴- اتخاذ روابط مستحکم‌تر و عمیق‌تر با شرکای منطقه‌ای و بین‌المللی بر اساس منافع، علائق و نگرانی‌های مشترک.

- ۵- اتخاذ استراتژی‌های مشترک منطقه‌ای با حضور بازیگران دولتی و غیردولتی برای مقابله با تهدیدات مشترک ناتو.
- ۶- اتخاذ سهم بیشتر در نظم منطقه‌ای و بین‌المللی برای کمک به شکوفایی اقتصادی و امنیتی جوامع محیط پیرامونی.
- ۷- تقسیم هزینه‌های امنیت جمعی و حفظ مسئولیت‌های عادلانه برای دفاع مشترک منطقه‌ای با مشارکت دولت‌ها و بازیگران همسو.
- ۸- تقویت گفتمان حمایت از مقاومت و ایجاد پیوندهای موثر با دولت‌های متبوع مقاومت در زمینه‌های مختلف به‌ویژه حمایت‌های سیاسی، اقتصادی با توجه به سیاست ناتو در زمینه شمولیت گروه‌های تروریستی.

منابع و یادداشت‌ها

الف. منابع فارسی

- ۱- احمدی، سیدعباس و مجید غلامی (۱۳۹۶)؛ «ا سلام سیاسی؛ چالشی ژئوپلیتیکی در روابط ایران و سازمان پیمان آتلانتیک شمالی»، *فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی*، تیرماه، دوره ۶، شماره ۲، شماره پیاپی ۲۱، صص ۷-۳۹.
- ۲- بایزیدی، رحیم و عسگر صفری (۱۴۰۱)؛ استراتژی سیاسی و نظامی ناتو در چشم‌انداز ۲۰۳۰ و پیامدهای جهانی، *فصلنامه سازمان‌های بین‌المللی*، سال ۵، شماره ۲، تابستان، صص ۲۴۷-۲۷۷.
- ۳- رستمی، محسن (۱۴۰۱)؛ «تبیین رابطه تهدیدهای آمریکا با ابعاد اجتماعی-سیاسی تشکیل‌دهنده قدرت ملی ج.ا.». *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال بیستم، شماره ۷۹، پاییز، صص ۷۳-۱۰۱.
- ۴- سلطانی، محمدجواد؛ (۱۳۹۹)؛ تهدیدات توسعه حضور ناتو در منطقه برای ایران، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام*، زمستان، شماره ۸۴، صص ۵۳ تا ۸۲.
- ۵- میرکوشش، امیر هوشنگ و دیگران (۱۳۹۸)؛ تداوم نفوذ ناتو به رهبری آمریکا در افغانستان و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران، *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، تیرماه، دوره ۱۵، شماره ۴۷، صص ۷۱-۹۵.
- ۶- نوروزی، محسن و داود فیاضی (۱۴۰۰)؛ امنیت غرب آسیا و سناریوهای محتمل در افق ۱۴۰۴، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، زمستان، صص ۶۳-۹۶.

ب. منابع انگلیسی

۱. Bergmann, M. Cicarelli, S. (2021). *NATO's Financing Gap Why NATO Should Create Its Own Bank*, Center for American Progress.
۲. Bocse, A.-M. (2020). *NATO, energy security and institutional change. European Security*, 1–20.
۳. Erlanger, S. Shear. M.D. (2021), *Shifting Focus, NATO Views China as a Global Security Challenge*, The New yourk times, Aveliable at: [https:// www. nytimes.com/2021/06/14](https://www.nytimes.com/2021/06/14).
۴. Ellehuus, R. Morcos, P. (2021), How to Revitalize NATO's Political Cohesion, *the Center for Strategic and International Studies*, <https://www.csis.org/analysis>.
۵. Kecskeméthy, K. S. (2021). *The NATO 2030 Report. Strategic Priorities of the Alliance*. In International conference (Vol. 27, No. 1, pp. 118-124).
۶. Kowalski, A. M. (2020). Dynamics and factors of innovation gap between the European Union and China. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-16.
۷. NATO, (2021), *what is NATO doing to counter the threat of terrorism?* Aveliable at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185728.htm.
۸. NATO. (2021), *Arms control, disarmament and non-proliferation in NATO*, Aveliable at: <https://www.nato.int/cps/>
۹. NATO, (2021), *NATO's response to hybrid threats*, Aveliable at: [https:// www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm) .
۱۰. Rosén, F. (2020), *NATO, Cultural Property and the International Protection Gap*, NATO publishing.
۱۱. Rammer, H. (2021), *NATO Highlights Concerns with China, Russia*, Arms control association, available at: <https://www.armscontrol.org/act/2021-07>.
۱۲. Santana, M. (2021), *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA), Aveliable at: <https://finabel.org/defence-innovation-accelerator>.
۱۳. Trenin, D. (2021), *Why Russia Officially Broke With NATO*, Carnegie Endowment for International Peace, Aveliable at: [https:// Carnegie](https://Carnegie).

